

Mark og skilling, kroner og øre:

Møntordning 1625 – 1813

1 (specie)daler = 6 mark = 96 skillinge

1 krone = 4 mark = 64 skillinge

1 mark = 16 skillinge

Basis for møntsystemet var: 1 speciedaler (en mønt med fuld sølvværdi i ét stykke).

I praksis ved handel:

Frd. III 1 krone (sletdaler) = 4 mark = 64 skilling

(1648-1670) IIII-mark, II-mark, 2-skillling, 1-skillling

Chr. V 1-krone, 2-mark, 1 mark, 8-skillling (i sølv), ½-skillling (i kobber)

(1670-1699) ("Småmønt" (8 sk. og derunder) blev belagt med "opgæld" dvs. at der skulle betales lidt mere, fordi småmønten i forhold til metalværdien var underlødige).

Frd. IV 1 daler kurant = 4/5 speciedaler

(1699-1730) "kurant klingende mønt" var tidens almindeligste betalingsmiddel.

16-, 12-, 8-, 4-, 2-, 1-, ½ -skillling kurant.

8-skillling kaldes "Paryk-otteskillling" p.gr.a. kongebilledet med paryk.

Anvendtes af bønderne til vesteknapper.

Fra 1713 også pengesedler, som i handel blev belagt med opgæld.

Chr. VI 24-skillling/1/4 rigsdaler kurant kaldet "risort"

(1730-1746) 1736: Kurantbanken oprettes.

Pengesedler: 100-, 50-, 40-, 20-, 10-rigsdaler

Frd. V 24-skillling kurant. Speciedaler

(1764-65) Pengesedler: 5-, 1-rigsdaler.

Chr. VII 1 speciedaler = 1 rigsdaler = 22 skilling kurant.

(1766-1808) (Den underlødige kurantdaler blev opgivet i nogle år).

1-, ½-, ¼-, 2/3-, 1/3-, 1/15-speciedaler (i sølv) 1-, ½-sk. (kobber).

Frd. VI (1808-12): 1/6 rigsdaler dansk kurant (1808 "offermark" af indsamlet sølv)

(1808-1839) 1-skillling (sølv), ("sildeskæl"), 2-, 3-, 12-skillling (kobber),

1-skillling (kobber) kaldes "degnelus".

1813 statsbankerot

Rigsbank oprettes (fra 1818: Nationalbank)

Møntordning 1813 – 1873

1 Rigsbankdaler = 6 mark = 96 skillinge

(1 Rigsbankdalers sølvværdi = ½ speciedaler)

1 Rigsbankdaler (sølv), 1-Rigsbankskillling (kobber)

(1813-15): 16-, 12-, 6-, 4-, 3-, 2-, 1-Rigsbanktegn (kobber)

2-, 1-rigsbankskillling (kobber)

1 Rigsdaler specie, 32-, 16-, 8-, 4-, 3-, 2-Rigsbankskillling (sølv)

2-, 1-Rigsbankskillling kobber.

(1838): ½ Rigsbankskillling (kobber) (i stedet for de 3-skillling fra 1812, man hidtil havde benyttet, men de var efterhånden forsvundet fra omsætningen).

14-1500-tallets pengeenheder:

- 1 mark = 16 skilling = 192 penninge
- 1 skilling = 3 albi = 4 sterling = 12 penninge
- 1 skilling grot = 9 skilling = 108 penninge
- 1 albi = 4 penninge
- 1 sterling = 3 penninge

Mønterne prægedes i sølv og deres værdi, dvs. købekraft, var mere afhængig af møntens lødighed og vægt end dens pålydende, og brudstykker af mønter var lige så gangbare som hele mønter. Udenrigsk prægede mønter var almindeligt forekommende, særlig mønter præget i Lübeck. Disse havde en lidt større lødighed end tilsvarende danske mønter, og der skelnes derfor mellem "skilling dansk", "mark dansk" på den ene side og "skilling lübsk", "mark lübsk" på den anden.

16-1700-tallets pengeenheder:

- 1 daler = 1 rigsdaler (Rdl) = 6 mark (Mk.) = 96 skilling (Sk. Skl.)
- 1 sletdaler (Sdl) = 4 mark (Mk.) = 64 skilling (Sk. Skl.)
- 1 mark (Mk.) = 16 skilling (Sk. Skl.)

Seddelpenge udstedes første gang i Danmark af Frederik d. III i 1713 under den Store Nordiske Krig. Sedlerne blev indløst i sølv mønt efter krigens ophør i 1721. Seddelpenge blev igen udstedt i 1736 og har siden da været gangbart betalingsmiddel. Kun Courantbanken, der blev oprettet i 1736, havde tilladelse til at udstede seddelpenge.

Indløsningskursen for seddelpengene varierede stærkt, og var periodevis helt suspenderet. Der skelnes derfor mellem speciedaler = daler in specie, dvs. i én mønt og courantdaler = daler courant, dvs. seddelpenge. I perioden 1736-1773 var Courantbanken privatejet, men i 1773 blev den overtaget af staten, der herefter var eneansvarlig for pengevæsenet her i landet.

1813-1873-periodens pengeenheder:

- 1 rigsbankdaler (Rbd,) = 6 rigsbankmark (Rbm) = 96 rigsbankskilling (Rbs.)
  - 1 Sletdaler = 4 rigsbankmark (Rbm) = 64 rigsbankskilling (Rbs.)
  - 1 rigsbankmark (Rbm) = 16 rigsbankskilling (Rbs.)
- Sletdaler er en beløbsstørrelse. Der har aldrig eksisteret nogen mønt, der hed en sletdaler.

I 1812-13 under Napoleonskrigen faldt seddelpengenes værdi kraftigt, hvilket førte til Courantbankens fallit og statsbankerotten i 1813. Seddeludstedelsen overgik derfor til den nyoprettede Rigsbank. Indløsningskurserne for rigsbanksedler var i begyndelsen under pari, og der skelnedes derfor mellem rigsbankdaler S.V. (sølvværdi) eller rigsbankdaler N.V. (navneværdi, dvs. det aktuelle beløb i sedler). Det tilstræbtes dog, at seddeltærdien skulle nå pari så hurtigt som muligt, hvilket skete i 1830'erne.

Møntreformen 1873:

Siden 1873 har Danmark haft møntfoden 1 krone = 100 øre. Ved møntreformen, der gennemførtes samtidig i de skandinaviske lande, blev 1 rigsbankdaler omvekslet til 2 kroner.

Forkortelser vedr. pengeenheder:

Mark	= M	= Mk.	
Rigsbankdaler	= Rbd.		
Rigsbankmark	= Rbm.		
Rigsbankskilling	= Rbs.		
Rigsdaler	= Rd.	= Rdl.	= Rdr.
Sletdaler	= Sdl.		
Skilling	= S.	= Sk.	= Skl.

Oversigt over 1683-reformen:

En skæppe er et rummål. Den var ofte lavet af træ og rummer 17,39 liter.

Længdemål:

- · 1 mil = 4 fjerdingvej = 7,53 kilometer
- · 1 fjerdingvej = 1.000 favne = 1,88 kilometer
- · 1 favn = 3 alen = 1,88 meter
- · 1 alen = 2 fod = 62,8 centimeter
- · 1 fod = 2 kvarter = 31,4 centimeter
- · 1 kvarter = 6 tommer = 15,7 centimeter
- · 1 tomme = 12 linjer/strå = 2,62 centimeter
- · 1 linje = 12 skrupler = 2,18 millimeter
- · 1 skrupel = 0,182 millimeter

Rummål:

- · 1 kubikfavn = 27 kubikalen = 6,678 m³
- · 1 kubikalen = 8 kubikfod = 0,2473 m³
- · 1 kubikfod = 32 potter = 30,916 liter
- · 1 fad (vin) = 960 potter = 927,00 liter
- · 1 anker = 39 potter = 38,645 liter
- · 1 anker (vin) = 40 potter
- · 1 anker (øl) = 34 potter
- · 1 ask (viertel) = 4 kander = 7,729 liter
- · 1 kande = 2 potter = 1,932 liter
- · 1 pot = 4 pægl = 0,966 liter
- · 1 pægl = 1/4 pot
- · 1 tønne (korn) = 8 skæpper = 139,12 liter
- · 1 skæppe = 4 fjerdingskar = 17,39 liter
- · 1 fjerdingskar = 8 ottinger
- · 1 otting = 0,54 liter
- · 1 toldkop = 1/18 skæppe = 1 pot

Vægt:

- · 1 pund = 2 mark = 467,7 gram (fra år 1698)
- · 1 pund = 2 mark = 470,6 gram (fra år 1863)
- · 1 mark = 16 lod = 233,85 gram (fra år 1698)
- · 1 mark = 16 lod = 235,3 gram (fra år 1863)
- · 1 lod = 4 kvint = 14,6 gram (fra år 1698)
- · 1 lod = 4 kvint = 14,7 gram (fra år 1863)
- · 1 kvint = 4 ort = 3,65 gram (fra år 1698)
- · 1 kvint = 4 ort = 3,68 gram (fra år 1863)
- · 1 ort = 16 es = 0,91 gram (fra år 1698)
- · 1 ort = 16 es = 0,92 gram (fra år 1863)
- · 1 es = 57,09 milligram (fra år 1698)
- · 1 es = 57,44 milligram (fra år 1863)
- · 1 karat = 200 milligram (fra år 1863)

I 1868 blev det metriske system indført i Danmark som medicinalvægt. Næsten 100 år senere, i 1875, var Danmark et af de lande, der underskrev Meterkonventionen i Paris. Men først 4. maj 1907 blev metersystemet indført ved lov i Danmark. I dag eksisterer tommer, pund og tøndeland som mål- og vægtenheder stort set ikke.

[Ole Rømer var en meget berømt fysiker. Han var den første til at måle lysets hastighed].

Gamle danske måleenheder 1683 - 1907

Brugt i perioden fra indførelsen af Danmarks første lov om mål og vægt i 1683 til metersystemets indførelse i 1907. De grundlæggende enheder, som de øvrige enheder er dannet ud fra ved multiplikation og division med hele tal, er angivet med fed skrift. De grundlæggende enheders tilnærmede værdier i SI-enheder er bestemt ud fra bevarede originale normaler samt de angivne sammenhænge mellem enhederne *fod*, *pot*, *pund*, *apotekerpund* og *kølner-pund*. De øvrige enheders tilnærmede værdier i SI-enheder er beregnet ud fra deres relation til de grundlæggende enheder.

Målestørrelse	Enhed	Definition	Tilnærmet værdi i SI-enheder
længde (1683-1907)	1 linie	1/12 tomme	2,18 mm
	1 tomme	1/12 fod	2,61545 cm
(1683-1835)	1 fod	rhinlandsk fod	0,314 m
(1835-1907)	1 fod	dansk fod	0,31385 m
(1683-1835)	1 alen	2 fod	0,628 m
	1 favn	3 alen	1,88 m
	1 fjerdingvej	1000 favne	1884 m
	1 mil	4 fjerdingvej	7530 m
areal (1683-1907)	1 kvadratalen	1 alen x 1 alen	0,394 m ²
	1 tønde land	14000 kvadratalen	5520 m ²
volumen (1683-1907)	1 kubikfod	1 fod x 1 fod x 1 fod	0,0309 m ³
	1 favn brænde	72 kubikfod	2,23 m ³
volumen (1683-1907)	1 pægl	1/4 pot	0,242 l
	1 pot	1/32 kubikfod	0,97 l
	1 kande	2 potter	1,9 l
	1 viertel	4 kander	7,7 l
Ankeret var ved lov defineret som 39 potter, men var i praksis oftest 40 potter.	1 anker	39 potter	38 l
	1 anker	40 potter	39 l
Enhedens relation til den grundlæggende enhed pot afhang af den målte vare. Den angivne definition gjaldt sædvanligvis for udmåling af vin.	1 oksehoved	6 ankere a 40 potter	232 l
	1 pibe	2 oksehoveder	464 l
	1 fad	2 piber	927 l
	1 kornskæppe	8 potter	17,4 l
	1 korntønde	8 kornskæpper	139 l
	1 øltønde	136 potter	131,5 l
handelsvægt (1683-1861)	1 ort	1/4 kvintin	0,98 g
	1 kvintin	1/4 lod	3,90 g
	1 lod	1/2 unse	15,6 g
handelsvægt (1683-1861)	1 unse	1/16 pund	31,2 g

handelsvægt (1683-1861)	1 pund	vægten af 1/62 kubikfod vand	499,7 g
	1 bismerpund	12 pund	6,00 kg
	1 lispund	16 pund	7,99 kg
	1 skippund	20 lispund	160 kg
	1 centner	112 pund	56,0 kg
medicinalvægt (?-1858)	1 gran	1/20 skrupel	62 mg
	1 skrupel	1/3 drakme	1,24 g
	1 drakme	1/8 unse	
	1 unse	1/12 apotekerpund	29,8 g
	1 apotekerpund	1 nürnbergerpund	357,9 g
medicinalvægt (1858-68)	1 gran	1/20 skrupel	65 mg
	1 skrupel	1/3 drakme	1,30 g
	1 drakme	1/8 unse	3,91 g
medicinalvægt (1858-68)	1 unse	1/12 apotekerpund	31,3 g
	1 apotekerpund	3/4 pund	375,0 g
sølv- og guldvægt (1683-1873)	1 gren	1/12 karat	816 mg
	1 karat	1/48 kølnerpund	9,80 g
	1 ort	1/4 kvintin	919 mg
	1 kvintin	1/4 lod	3,67 g
	1 lod	1/2 unse	14,7 g
	1 unse	1/16 kølnerpund	29,4 g
	1 kølnerpund	16/17 pund	470,3 g
handelsvægt (1861-1907)	1 ort	1/10 kvint	500 mg
medicinalvægt (1868-1907)	1 kvint	1/100 pund	5 g
sølv- og guldvægt (1873-1907)	1 pund	500 franske gram	500 g
	1 centner	100 pund	50 kg